

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο Θησέας, η Αριάδνη και η εκταφή των οστών

Η μεταφορά του μύθου στην εικονογράφηση, τα «σκοτεινά κίνητρα» του ήρωα και μια πρώιμη μαρτυρία για την εκταφή αρχαιολογικού υλικού στην Αθήνα

Όταν ο Θησέας σάλπαρε με το πλοίο του από την Κρήτη, μετά τον φόνο του τρομερού Μινώταυρου, παίρνοντας μαζί του την κόρη του Μίνωα Αριάδνη και τους δεκατέσσερις νέους και νέες της Αθήνας, άραξε στη Δήλο όπου ίδρυσε αγώνα προς τιμήν του Απόλλωνα με έπαθλο ένα στεφάνι φοίνικα για τους νικητές. Στη Δήλο χόρευε ο Θησέας με τους διασωθέντες τον χορό γέρανο, τον κύκλιο χορό που δεν πρέπει να διέφερε ουσιαστικά από τον καλαματιανό.

Η απεικόνιση του φόνου του Μινώταυρου από τον αθηναίο ήρωα Θησέα εμφανίζεται στην εικονογραφία ήδη από τον 7ο αι. π.Χ.,

ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΘΕΜΕΛΗ

σε ανάγλυφους πιθαμφορείς από τις Κυκλάδες, και συνεχίζεται στην αττική αγγειογραφία ως τον 4ο αι. π.Χ. Στους άθλους γενικά του Θησέα προβάλλονται η επιδεξιότητα και η πνευματική ευστροφία του ήρωα, όχι τόσο η μυϊκή του δύναμη όπως συμβαίνει με τον Ηρακλή και τους άθλους του.

Θησέα ζωγράρισαν, κατά τη φιλολογική παράδοση, οι φημισμένοι καλλιτέχνες Ευφράνωρ, Παρράσιος και Αριστόλαος. Σε σύγκριση με τον ανδροπρεπή και αθλητικό Θησέα του Ευφράνωρα που «τρεφόταν με κρέας βοδινό», όπως σχολιάζει ο Πλούταρχος, ο τρυφήλος Θησεύς του Παρράσιου «τρεφόταν με τριαντάφυλλα». Με «βοδινό κρέας» τρεφόταν σίγουρα και ο αγέρωχος, δυνατός και ηρωικός μαρμάρινος Θησέας μας από το Γυμνάσιο της Μεσσήνης. Ο Θησέας αυτός που είδε ο περιηγητής Πausanias στη Μεσσήνη πρέπει να εικονιζόταν ως νικητής και τροπαιούχος μετά τον νικηφόρο άθλο του, τον φόνο του κρητικού Μινώταυρου και την απελευθέρωση των νέων και των νεανίδων της Αθήνας. Ο άθλος αυτός ήταν ιδιαίτερα σημαντικός για την πόλη της Αθήνας, η οποία είχε αναδείξει τον Θησέα σε εθνικό της σωτήρα και τον λάτρευε, τουλάχιστον από την εποχή του Σόλωνα και εξής. Ο Πλούταρχος (Θησεύς 23.3) αναφέρεται σε τέμενος που κατασκευάστηκε στην Αθήνα για τον ήρωα εν αναμονή της επιστροφής του από την Κρήτη. Στον βωμό του τεμένους αυτού θυσίαζαν αργότερα οι οικογένειες των παιδιών που σώθηκαν από το τέρας και τον Λαβύρινθο του Μίνωα. Ο μέγας αυτός ηρωικός ανήρ κατάφερε να εισχωρήσει στον σκοτεινό λαβύρινθο, να σκοτώσει τον φοβερό και τρομερό Μινώταυρο, να ελευθερώσει τα δεκατέσσερα αγόρια και κορίτσια από βέβαιο θάνατο και να βρει τον δρόμο της εξόδου μέσα από τα αδιέξοδα σκολιά δρομάκια του λαβύρινθου χάρη στην κόρη του βασιλιά Μίνωα, την πανέμορφη Αριάδνη, που κεραυνόβολα τον ερωτεύτηκε και του έδωσε το μαγικό κουβάρι της, τον περίφημο μίτο.

Η απεικόνιση του φόνου του Μινώταυρου από τον αθηναίο ήρωα Θησέα εμφανίζεται στην εικονογραφία ήδη από τον 7ο αι. π.Χ., σε ανάγλυφους πιθαμφορείς από τις Κυκλάδες, και συνεχίζεται στην αττική αγγειογραφία ως τον 4ο αι. π.Χ.

Η Αριάδνη όπως εμφανίζεται στον περίφημο ορειχάλκινο κρατήρα του Δερβενίου της Μακεδονίας σε τρυφερή στιγμή με τον πανέμορφο Διόνυσο

Η ΑΡΠΑΓΗ. Ξέφυγε ο Θησέας με το ταχύπλοο ιστιοφόρο του από την οργή του Μίνωα που τον καταδίωκε, παίρνοντας μαζί του την κόρη Αριάδνη. Μια απαγωγή συμβολική και εκούσια, σύμφωνα με το γνωστό μοτίβο της λατρευτικής παράδοσης που θέλει τελικά την αρπαγή της

Κόρης, της θεάς της βλάστησης, την κάθοδό της στο σκοτεινό βασίλειο του Αδη και την άνοδό της κάθε άνοιξη. Πρώτος σταθμός του ζευγαριού και της νεανικής παρέας η Δήλος, το λαμπρό ιερό νησί του Απόλλωνα, όπου χόρευαν τον γέρανο, όπως

σημειώσαμε, γιορτάζοντας ομαδικά τη σωτηρία τους και ευχαριστώντας τον θεό της μουσικής, της φρόνησης και του φωτός. Δεύτερος σταθμός της παρέας η Νάξος. Εδώ συμβαίνουν πράγματα ακατανόητα που δεν τιμούν τον ήρωά μας. Σαλπάρει κρυφά και αθόρυβα τη

νύχτα με το πλοίο του για την Αθήνα, εγκαταλείποντας την κοιμώμενη Αριάδνη μόνη και απροστάτευτη στο μεγάλο νησί των Κυκλάδων, την πανέμορφη βασιλοπούλα της Κρήτης, τη νεαρή κόρη που τον εμπιστεύτηκε, τον πίστεψε, τον αγάπησε και τον βοήθησε να βγει τροπαιούχος και νικητής από τον σκοτεινό Λαβύρινθο του Μίνωα.

ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ. Αδηλα τα «σκοτεινά» κίνητρα του αθηναίου ήρωα. Πώς είναι δυνατό να εγκαταλείψεις μόνη μια πανέμορφη «αγνή παρθένα», όπως ερμηνεύουν ορισμένοι το όνομα της Αρί-αγδνής, που είχε να αντιμετωπίσει και το μένος του πανίσχυρου πατέρα της; Ο Θησέας αποδεικνύεται δειλός και αχάριστος μπροστά στη μεγαλοσύνη, την ομορφιά, την ανιδιοτέλεια της λαμπρής κόρης. Σύμφωνα με μια μαρτυρία, η παρεμβολή κάποιου θεού μπόρεσε να πείσει τον Θησέα να εγκαταλείψει την Αριάδνη στη Νάξο. Μια άποψη που επιχειρεί να δικαιολογήσει την ακατανόητη πράξη του ήρωα.

Τελικά αντάξιος της κόρης Αριάδνης στάθηκε ένας πανίσχυρος, ακατανίκητος θεός, ένας Διόνυσος. Με πρώτη ματιά την ερωτεύεται, την αγκαλιάζει, την παίρνει μαζί του, την κάνει γυναίκα του. Της χαρίζει την αθανασία, όπως εμφανίζεται στον περίφημο ορειχάλκινο κρατήρα του Δερβενίου της Μακεδονίας σε τρυφερή στιγμή με τον πανέμορφο Διόνυσο (εικόνα), ενώ Μαινάδες και Σάτυροι χορεύουν γύρω τους σε έκσταση και μέθη διονυσιακή!

ΑΔΟΞΟ ΤΕΛΟΣ. Τι απέγινε, αλήθεια, ο Θησέας όταν γύρισε στην Αθήνα; Παρά τις πρώτες του πολιτικές επιτυχίες, εγκλωβίζεται για χρόνια στον Αδη, από όπου τον ελευθερώνει τελικά ο Ηρακλής. Είχε ωστόσο άδοξο τέλος. Κατέφυγε στην αυλή του βασιλιά Λυκομήδη στη Σκύρο (εκεί κατέφυγε και ο Αχιλλέας παραδόξως), όπου βρήκε τραγικό θάνατο πέφτοντας από κορυφή βραχώδη και υψηλή. Αυτοκτόνησε από τύψεις ή τον ώθησαν κάποιοι στον θάνατο; Στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα, όταν ο αθηναίος στρατηγός Κίμων κατέλαβε τη Σκύρο, ακολουθώντας την υπόδειξη ενός αετού έσκαψε και βρήκε τον τάφο ενός μεγαλόσωμου πολεμιστή, θαμμένου με τα όπλα του. Ο νεκρός ταυτίστηκε με τον Θησέα (Πλούταρχος, Θησέας 36). Τα οστά μεταφέρθηκαν στην Αθήνα, ενισχύοντας όχι μόνο τη συλλογική ταυτότητα και την πολιτισμική μνήμη των Αθηναίων, αλλά και την πολιτική δύναμη του Κίμωνα. Αυτή είναι μια από τις πρωιμότερες μαρτυρίες για τη χρήση «αρχαιολογικού υλικού», τα οστά ενός αρχαίου νεκρού με ιδεολογικούς και πολιτικούς στόχους, μια πρακτική που συνεχίζεται στις μέρες μας.

Ο Πέτρος Θέμελης είναι ομότιμος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας, διευθυντής του προγράμματος στην αρχαία Μεσσήνη